

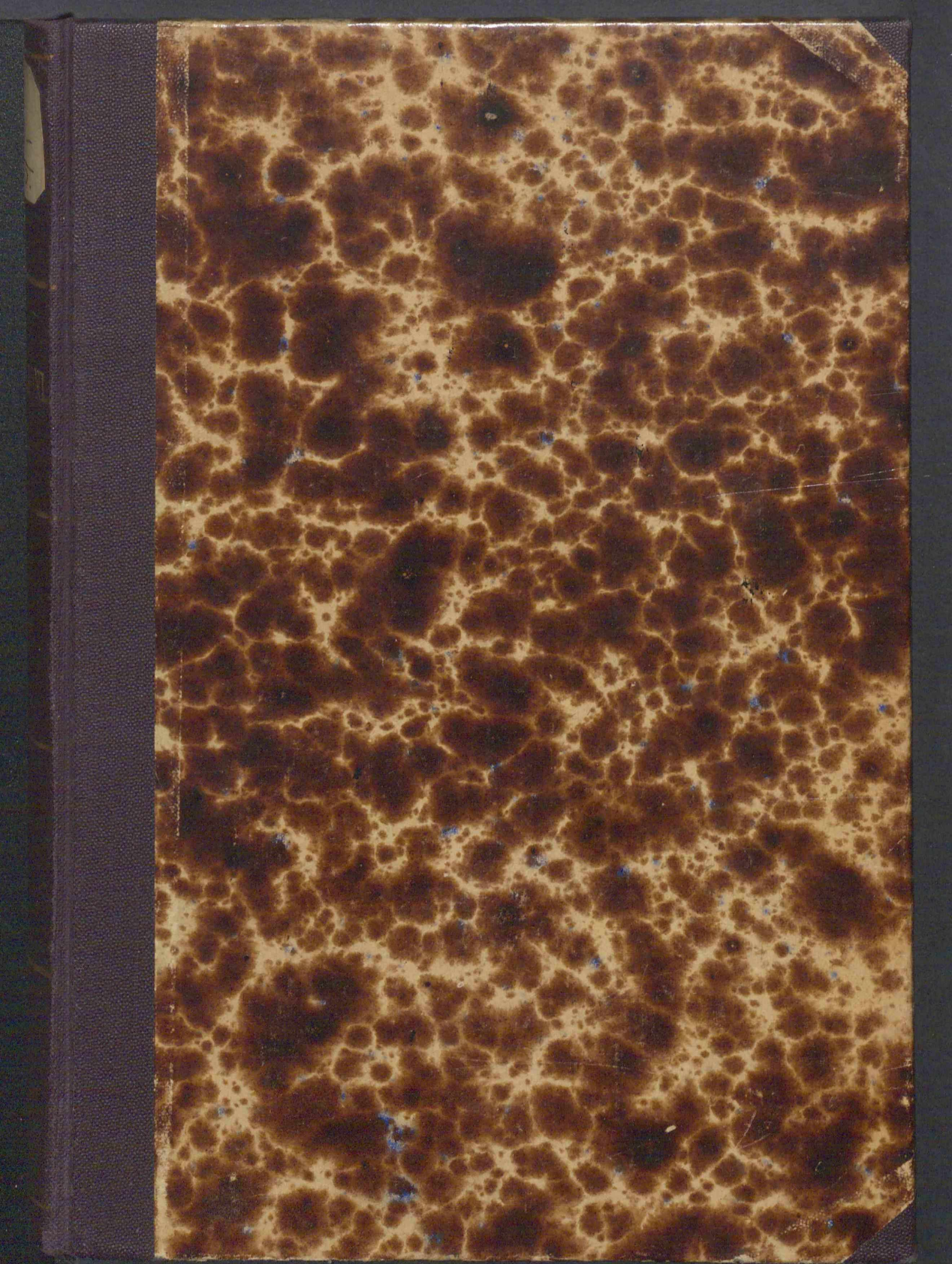

B

650-

655.

V. CASTIGLIONI.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 650-5

פאר האדם

מחקרים על בריאת האדם ועל ישוב הארץ.
לפי ספורי התורה ולפי דעות חכמי הטבע.

מנחה היא שלוחה

לכמות"ר מרדכי מורטארא הלוי תי"ז

מו"צ בעיר מנטובא יע"א

ביום מלאת חמשים שנה לכהונתו

מאת

הצ' יצחק חיים קסטיליוני ס"ט

איש טריאסטי.

פה טריאסטי יע"א

שנת חיים ושלוש רב לפ"ק.

קראקא

ברפוסו של יוסף פישער (גראָדגאססע נוי 62).

B650

פאר האדם

פאר האדם

מחקרים על בריאת האדם ועל ישוב הארץ.
לפי ספורי התורה ולפי דעות חכמי הטבע.

מנחה היא שלוחה

לכמותהר"ר **מרדכי מורטארא הלוי** הי"ו

מו"צ בעיר **מנטובא** יע"א

ביום מלאת חמשים שנה לכהונתו

מאת

הצ' **יצחק חיים קסמיליוני** ס"ט

איש **טריאסטרי**.

פה טריאסטרי יע"א

שנת **חיים ושלוה רב** לפ"ק.

קראקא

בדפוסו של יוסף פישער (גראדגאססע נוי 62).

PEER AADAM

sive

de hominis praestantia commentatio

qua

ex libris divinis et rerum natura exponitur

quomodo genus humanum exstiterit

ac per orbem terrarum diffusum sit.

Amplissimo viro

MARGO MORTARA LEVI EQUITI

illustrissimo Mantuano archisynagogo

semisecularibus sacris muneris eius

VICTORIUS CASTIGLIONI

TERGESTINUS

D. D. D.

TERGESTE

MDCCCXCII.

CRACOVIAE

in aedibus Josephi Fischeri.

לאיש רב פעלים, יקר רוח ונבון דבר, הרב המופלג הדרשן המצויין,
עטרת זקנים ונזר רבנים, שפתותיו שושנים וחכו ממתקים,

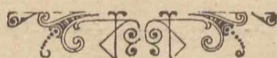
כמהר"ר מרדכי מורטארא הלוי הי"ו

ביום מלאת חמשים שנה, מעת אשר הונף ואשר הורם לרעות צאן קדשים

בעיר מנטובא יע"א,

בהקריביו לו את מנחתי, מנחה קטנה ככף איש ואשא משלי ואומר:

אֲשֶׁרִיָּה, מְרַדְּכִי! תִּזְרַח לְשִׁמְעַ
יָלֵד אוֹתָ וּבְדַמִּי יִמְיָה;
זְקֻנַת שַׁבָּת, אֵךְ בְּלִי מְרוֹנֵעַ
לְמַד לְמַד תְּמִיד שֶׁעֲשׂוֹנֵיָה.
רַב וְצִעִיר יוֹדוּךָ דַּל וְשׂוֹעֵ.
בֵּין חֲכָמֵי־דוֹר מְרוֹם עָלָה שִׁיאָה,
חַיִּן עֲרַפְךָ פֶּל־אִישׁ יִדַּע יָדַע.
הַגִּד אֵךְ לֹא יוֹכֵל שְׁמִיץ צִדְקָה.
הַשְׁקֵמָה יִנְעֵת פֶּל־רוּחַ נִבְכָּה,
אֲזַרְתָּ עַז לְגִדִּיל שֵׁם בְּנֵי־עֵבֶר,
חֲכָמָה הִרְבִּיתָ, בְּהַ עֲשִׂיתָ חֵיִל.
עַל מִשְׁמֵרְתָּךְ עֲמַדְתָּ יוֹם וְלַיִל,
בֵּין זִרְעֵי אֱמוּנָה הִגְבַּחְתָּ אֶבֶר. . .
לוֹ יִשְׁפְּלוּ רַבִּים יִהְיוּ כְמוֹכָה!
בחדש סיון שנת לישראלים נאוה תהלה לפ"ק.

קצור תולדות כמהר"ר מרדכי מורטארא*.)

ברביעי בשבת באחד ועשרים יום לחדש אייר ש' תקע"ה (7. Maggio 1815) בוואדאנה (Viadana) עיר קטנה סמוכה לעיר מנטובא נולד הרב ר' מרדכי מורטארא הלוי לאביו הנכבד הר"ר יוסף, נדיב לב אהוב ורצוי לכל אחיו מגוע גאוני, כי רבים מבני משפחתו המהוללה נכתרו בכתר הרבנות, ולאמו הכבודה מרת שמחה מאיטליה מגדולי העיר ונכבדיה. בימי ילדותו למד תורה וחכמות תצוניות בעיר מולדתו, ואחרי כן הלך למנטובא והשלים שם הק' למודי הגימנאזיום, ואולם גם במשך השנים האלה לא חדל ללמוד ולהגות בתורת ה', כי מגמתו היתה להיות כהן לאל עליון; אחרי עמדו בנסיון האחרון הנקרא מאטורה הלך לפאדובא, ונכנס לבית מדרש הרבנים שנפתח שם בשנת תקפ"ו, ויעש חיל בכל למודי חכמת ישראל; ביום י"א סיון תקצ"ו סמכו רבותיו את ידיהם עליו וקראוהו בשם מע' מורנו הרב, ובחדש סיון תר"ב בחרה לה עדת ישראל במנטובא את ר' מרדכי מורטארא לרב ואב"ד ועל משמרתו זאת הוא עומד עד היום הזה.

בחדש כסלו שנת תרי"ב לקה לו לאשה את הכבודה מרת שרה קאסטילופראנקו מעיר מודינא ממשפחה רמה מישראל, כי מהלציה יצאו כמה רבנים מופלאים, ותלד לו בנים יקרים הי"ו האחד לודוויג פרופיסור בבית המדרש הגבוה בעיר פיזא, והשני אריסטו ממליצי בית המלך. במשך המשנים שנה שהוא משמש בקדש הוציא מורטארא לאור ספרים ומאמרים רבים ונכבדים, המעידים על רוחב לב המחבר ועל חכמתו הגדולה. מימיו לא חדל מלדרוש בכל לבבו ובכל מאודו את טוב עדתו ועמו ובשמעו כי ננעלו דלתי בהמ"ד לרבנים בעיר פאדובא, התאזר עז והלהיב את לב אחיו ראשי קהלות ישראל באיטליה יע"א. בגלל חכמתו ועבודתו לרבים הואיל הוד כבוד מלך איטליה לעטרהו בשם הכבוד נגיד וגם חכמי אמות העולם הכירו את גודל ערכו ורבים מבתי מדרשיהם מנוהו להם לחבר.

ה"ר מרדכי כבר זקן בא בימים, אך ת"ל עוד לא תם כחו ולא נס ליתו ותמיד הוא שוקד על מלאכתו מלאכת הקדש. באהבתו לאמת לצדק ולמישרים הוא דומה לרבו הרשד"ל אשר אהבו כבן, כל בני עדתו פאר וכבוד נותנים לשמו כי הוא ישר הולך נכותו ועל זה לב כל יודעיו ירחש אליו כבוד ואהבה אין קץ. תהי משכרתו שלמה מאלהי ישראל ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, יהי שלום בחילו קול רנה וישועה באהלו אהל צדיק אכ"ר.

(*) הרצה לעיין באורך תולדות הרב ורשימת כל ספריו ומאמריו הרבים והנחמדים אשר חברתי בשנת ה'תק"ן, יונאך באיזה חלוסיס ותוספות מאת המו"ל בספר "דור וחכמיו" להחי משה ריינעס, חלק ראשון, קראקא שנת תרי"ן.

אל עין הקורא.

פעמים רבות שאלתי אני לעצמי, אם תיטבנה בעיני האל כל יגיעותנו למען יסכימו במה שידנו מגעת ספורי התורה וציוריה עם המצאות החכמות ועם ספרי תולדות העמים, וטרחנו ליחד המשלים אשר תקנו רבותינו ומשפטיהם אשר חרצו על ענינים שונים, עם גמרי דין חכמות האחרונים והוראותיהם, ועם פסקי הפילוסופיאה החדשה והלקח המוסרי היוצא ממנה; או אם החובה מוטלת עלינו להעמיד מה שכתוב בספרי קדשנו, אם במה שנוגע אל האמונה והמוסר, אם במה שמוסב אל הענינים הספוריים והטבעיים ולהאמין בהם בעינים עצומות בלי שום וכוח ופלא ולבלי שום לב אל המצאות האחרונים ואל מצעד החכמות כלל, ואחרי דרשי וחקרי במעוט כה שכלי בהענין הזה מצאתי כי אוהרות התורה עצמה (אשר אמרה בפירוש „והשבות אל לבבך“ גם בדברה על יחוד האל שהוא עיקר האמונה ויסוד המוסר, ועל יתר מצותיה על אחת כמה וכמה) וכללי רבותינו הנמצאים במשנה ובתלמוד וביתר ספרי קבלתנו על חופש הגיונינו ומהשבותינו בלמודינו מסכימים להוליד בלבנו החזקה המוחלטת כי הרשות נתונה לנו מאת האל להשתדל לחזק אמונתנו בכל מאמצי כחנו, אם במה שיוצא מספרינו ומדברי קבלתנו, אם במה שהורו לנו החכמים הגדולים אשר בארץ המה, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית, כי גוי שהדליק את הנר מותר ליהנות מאורו. ויען כי זאת היתה גם כן על הענין הזה דעת רבותי הנכבדים והמצוינים, אשר ממעין, מעין המתגבר, שאבתי בכל כחי מים צלולים וטהורים, מי חכמה ומוסר, נראה לי, לפי עניות דעתי, שאם נאמין באמונה שלמה במציאות האל באחדותו ובנצחיותו, בכל המצות החקים והמשפטים הנכללים בתורה זהיוצאים ממנה על פי הקבלה האמתית, אם בנוגעים לחובותינו נגד האל ויתברך שמו, אם בנוגעים לחובות שבין אדם לחברו ולכל איש ואיש נגד עצמו, ונודה שיש שכר ועונש בעולם הבא, כי המת לא ימשול בנשמתנו השבה אל האלהים אשר נתנה, הרשות והחופש בידינו לדרוש ולחקור הכל, ובפרט מה שנוגע אל הענינים הספוריים והטבעיים הרשומים בספרי קדשנו ואל הדברים היוצאים מהם. על כן אם בוא יבא איש על הדרך הזה אל גמר-דין, שעל איזה ענין אין חכמות הטבע או המצאות האחרונים מסכימות עם ספרי קדשנו, עד כי בנדון מן הנדונים אשר עליהם דברתי למעלה הבלתי נוגעים אל יסודי האמונה, אי אפשר להעמיד הדברים הכתובים בהם כפשטם, כי לא היה בכח כותב הספר לדעת מה שיהיה אחריו אף אם נביא הוא, כי לא גלה האל לעבדיו הנביאים

סודות הטבע או כיוצא בהם, אין איש כזה מטיל מום בקדשים, ואין למנותו על זה לא בין המינים ולא בין המפקירים, כי אי אפשר להעצים עינינו מראות ולהכביד אזנינו משמוע, ולהמנע עצמנו מלהודות על האמת כאשר היא נוכחת לנו על ידי מופתים הנדסיים וראיות ברורות כצהרים, ומאורעות המתהווים תחת עינינו ונופלים תחת הושינו בלי הטריהנו בקבלתה להטיל ספק ביסודי אמונתנו. ואם אמר יאמר האיש אם נאות דרך משל להניח שבספור הכריאה אין הדברים כפשטם וכספורם נבוא בזה להכחיש גם יתר דברי התורה וספורה, נשיב לו כי זה הוא דבר שאינו מקובל לאון שומעת; וכי מפני שמשלי נביאינו (ואמרו רז"ל על איוב שלא היה ולא נברא) אינם אמת, נכחיש על ידיו גם המוסר והאמת היוצא מהם? אם ספורי משה הנוגעים למקרים שאירעו בעולם אלף דורות לפניו, אינם מסכימים עם המצאות החכמים האחרונים בזמננו, יהיה זה ראיה להטיל ספק בספור מה שאירע לו בעצמו וראוהו בעיניהם רכבות אלפי ישראל אשר ברגליו?—אך אף על פי שכל בעל שכל יודה, כי גם אם נמצא שאיזה מספורי ספרי קדשנו במה שנוגע אל חכמות הטבע אינו אמת, לא תגרע על זה קדושת הספרים עצמם אפילו כמלא נימא, מכל מקום אין ספק כי יגיעתנו לא תהיה לריק, אם נשתדל שישכימו עם גמרידין חכמי הטבע היותר מתנגדים לפי ראות העין אל ספוריהם ולכן גמרתני אני בלבי לכוון דעתי על הדבר הזה, ועם כל הסרון הבנתי הואלתי לחבר עליו שני מאמרים אלה אשר אני מציג לפניך היום, קורא נעים; ואם אהבתי לילידי כה דמויני איננה כסות לעיני מראות, אוהילה לאלהי כי לא לריק יגעתי ולא לבהלה ילדתי; ואתה מאמין בן מאמינים כמוני, תוכל לדון בנקל אם יש טעם בדברי, ואם אמנם שגיתי סלח לי ואתי תלון משוגתי, והאל הטוב הבוחן כליות ולב יכפר בעדי, כי לא מגאותי או מרום לבבי עיינתי בגדולות ובנפלאות ממני, כי אם מאהבתי העזה לתורתנו הקדושה והתמימה, ומתקותי כי אולי מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, תהי נא כונתי זאת רצויה לפני אדון עולמים, וברחמיו הרבים, יקבלנה תמורת הלבים, לעלוי נפש הורי הנכבדים, ואשתי אילת אהבים. ומלמדי הנאמנים תנצב"ה אכ"ר.

הצ' יצחק ס"מ.

פה טרואסטי יע"א יום ר"ח אדר, אשר בו הלכה לעולמה זה תשע שנים אשתי הראשונה אהובתי מרת רבקה נ"ע ש' הלך את החכמים יחכם" לפ"ק.

מאמר א.

הערות על ספור בריאת האדם בספרי קדשנו ודעת האחרונים
על הענין הזה.

רבים מרבותינו הקדמונים חשבו שתורתנו הקדושה נאמרה למשה
מלה במלה, ורק על הפסוקים האחרונים מספר דברים יש ביניהם
חלוק, מקצתם אומרים שכתבם יהושע אחרי מות משה ומקצתם
אומרים שהקב"ה קורא ומשה כותב בדמע; יש גם כן מהם שחשבו
שהתורה מגילות מגילות נתנה, ולא נאמרה למשה בסדר אשר היא
עתה לפנינו, רק הוא סדר המגילות לפי דעתו, וכדבר הזה אין שום
ספק, כמו שאנו רואים דרך משל כי בפרשת בהעלותך דבר על מי
חטאת (ח' פס' ז': הוזה עליהם מי חטאת) בעוד שעד עתה לא נזכרה
כלל מצות פרה הבאה אח"כ בכל דקדוקיה בפר' חקת (י"ט פס' ט';
חטאת היא) ועל כן אמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה. ואולי המגילות
הנוגעות אל המקרים שאירעו עד ימי משה לא היו כתובות בלשון
עברי, כמו שחשבו גם רז"ל שאדם בלשון ארמי סיפר, ומשה העתיקן
ללשון עברי בלי שום שנוי וכמשך הזמן הובאו בתוך כתבי משה
תוספות וספורים אחרים כמו שנראה מפרשת ואלה המלכים אשר
מלכו בארץ אדום, ומכתובים אחרים שנתנו פתחון פה למחדשים ליסד
עליהם סברתם שחמשה חומשי התורה לא יצאו מיד משה, כי אם אולי
חלקם הדתי הקטן מאד.

אמנם בימים האלה אין לך שום אדם, אפילו אם איננו מן
המחדשים או מן המפקירים, המאמין שכל התורה נתנה למשה מלה
במלה, כי אם המצות, החקים והמשפטים, שאולי חשב האל בראשונה
לגלות לעם על הר סיני כאשר השמיע להם עשרת הדברות, ואחר כך
גמר לתת למשה שיודועם לבני ישראל, כשיראו מפני המראה הגדולה,
ואמרו למשה, דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו האלהים פן
נמות. החלק הזה הוא בלי ספק היותר עיקרי מן התורה ואולי מקצתו
נאמר למשה מפי הנבורה בארבעים יום שעמד על הר סיני תיכף
אחר שגלה אלהים אל העם את דברותיו ומקצתו באהל מועד וגם
אחר זמן והוא כתבו מגילות מגילות, בעוד שהחלק הספורי רוצה
לומר כל הספורים אשר כתב משה על בריאת העולם ועל תולדות
האדם מן הבריאה עד ימיו, או למדם בקבלה מאחיו שבמצרים, או

כבר נמצאו כתובים אצל בני ישראל והוא העתיקם וסדרם, או הוא כתבם מלבו כפי מה שלמד מפי חרטומי מצרים וחכמיה שביניהם גדל; אך לא שמע אותם מלה במלה מפי האל, אבל ברשותו ובחכמה גדולה נתנם כמבוא בראש ספרו הקדוש, אשר על ידי זה הוא בתחלתו ספר תולדות השמים והארץ בהכראם, ואחר כך ספר תולדות המין האנושי בכלל, ואחרי כן ספר קורות משפחת אברהם בחיר האל ויצאצאיו בפרט ולבסוף ספר תולדות עם יה, ולא יבואו בו עוד ספורי המקרים אשר נולדו לעמים אחרים, כי אם כשיש להם קשר מה עם תולדות בני ישראל. וגם אם לא אזכיר כאן כמה וכמה חוקי מוסר ודברים נכוחים וישרים, ומועילים גם להכמות החיצוניות, ויצאים לנו מן הספורים ההם, כי אין להם מספר, לא אחשוך פי מלהודיע כי יסודם האמונה באחדות המין האנושי אשר היא מקור האהבה והאחוה בין כל בני אדם, בהיותם כלם בני איש אחד ועל כן אחים זה לזה, כמו שאמר הקב"ה כי לי כל הארץ, ואמר הנביא הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו. וד"ל גם בחשבם כי כל התורה נאמרה למשה מלה במלה לא מנעו עצמם לתת לתבה מן התבות משמעות משונה מן הפשט כשראו שפשט התבה לא היה מסכים עם השכל. כן בראותם שהוראת מלת יום בספור הבריאה אינה מסכמת עם השכל, כי אי אפשר ליום ראשון ושני ושלישי אם המאורות לא נבראו כי אם ביום הרביעי בלבד, אמרו על יום הבריאה שהוא יום של הקב"ה, שעליו הכתוב אומר, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, ואם הדבר כן, ויהי ערב ויהי בקר משל הוא, או, כמו שחשבו אחרים, ערב מלשון ערב שנתערבו הגופות ואח"כ ערב מלשון עקר שנבדלו מחדש ויצאה מהם בריאה חדשה. מ"מ על זה הדרך הודיעו לנו סברתם כי בין בריאה ובריאה עבר זמן ארוך עד מאד, כי גם אלף שנים שאמר הפסוק הוא משל, ויוצא מזה כי מספר השנים שאנו מונים מבריאת העולם, הוא לפי האמת מבריאת אדם הראשון בלבד, והסברא הזאת מסכמת עם מה שהורו לנו עתה חכמי הטבע; ולא עלה על דעת ח"ל לומר כי כיון שכתוב יום, הוא יום של ארבע ועשרים שעות כמשמעו, ושם יאמר אדם שהוא המשך זמן אחר כופר בעיקר, כמו שהיו אומרים בודאי אם יפול בלב איש לומר דבר כזה על יום השבת או על איזה פעם אחרת שתבת יום נמצאת בתורה כשהכתוב מדבר על חוקים או מצות. כן אמרו ז"ל על התורה שהיא אוצר גנוז אצל הקב"ה מששת ימי בראשית, שהיא קדמה לעולם ושעל פיה נברא העולם, ומי הוא חסר לב שלא ירד בעומק המשלים האלה ולא יבין הדעות הישרות הנסתרות בהם ויחשב שחז"ל אמרום על כל חמשה חומשי תורה כמו שהם עתה לפנינו עם כל הספורים שבהם על עניני בני אדם ועל מקרים שעדיין לא היו, ולא נבראו? בלי ספק לא חשבו לדבר כי אם על החלק הדתי (gesetzlich legislativa)

בכלל ועל המוסרי כפרט, אשר הם נצחיים כמו הכורא עצמו, וקראום תורה, והם הנמסרים לנו מאת האל בכבודו ובעצמו. יוצא מזה לפע"ד, כי כל פרטי דברים וכל ספור מעשי הנמצאים בתורה אשר אינם מצוה חק ומשפט, אינם דברי האל ב"ה, אבל דברי משה שכתבם ברשותו, וכשם שנתן הקב"ה לעמו במעמד הר סיני עשרת הדברים קצרים וברורים בלי פרטים, כן מסר אח"כ למשה המצות החוקים והמשפטים בלשון קצרה, אבל המשלים והפרטים לבארם היטב ולהודיעם אל העם, מדעת משה יצאו והקב"ה לא מהה בידו כי רצונו כן. ואם תמצא לומר שקשה להניח הדבר אשיבך שחז"ל יחסו למשה יותר מזה כאמרם 'שלשה דברים בדה משה מלבן והסכים הקב"ה עמו, ואם בדברים שבדה הסכים, בדברים שהביא לבאר מצות האל וחוקותיו לא כל שכן! ועתה אם נניח הסברא הזאת שהואלתי לפרש, נוכל לומר שאם בספרי הקודש נמצאו איזו פרשה, דבר או ספור מעשי בלתי מסכימים עם דתי הטבע המורים כנגדו, לא תגרע על כן קדושת הספרים ההם, כי לא מצד זה היא באה, אבל מצד המצות והמוסר האלהי הנשגב למעלה למעלה מכל מה שדעת האדם יכולה לחשוב, ומכל מה שנמצא בספרים קדמונים אחרים, עד כי הם חכמתנו ובינתנו לעיני העמים ובם אי אפשר ליתן דופי או למצוא שמץ חוסר או טעות כי הם אמת, ועל כן הם נצחיים ככורא שמסרם לנו לטובתנו, ונתנם לנו כנס להתנוסס אשר אליו ינהרו כל הגוים ביום הגדול והנורא, אשר בו תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ועתה אואיל להביא משל אחד המסייע לסברתי זאת וכן אחרים. בין הבהמות מעלות הגרה הביא משה (ויקרא יא ה' ו') את השפן ואת הארנבת, שהמפרשים והמתרגמים רובם ככלם מסכימים לומר שהן הבהמות הנקראות בלע"ז *Lepus cuniculus et lepus timidus*; *coniglio*) (e lepre; Kaninchen und Hase) ואף אם על הראשון יש חולקים, כי גם מאור דורנו שמואל דוד לוצאטו זל"ה בתרגומו האיטלקי של המשח הומשי תורה נתן אחר תבת *coniglio* ציון של ספק (?) מ"מ כולם מסכימים שהבהמה הזאת כארנבת הנזכרת אחריה בין המנקרות (*Roditores*) נמנו; (שפן *v. Fürst, Wörterbuch des alten Testaments*) ועתה אם אנחנו יודעים בלי שום ספק ורואים בעינינו כי הבהמות המנקרות, והשפן והארנבת בכללן, אינן ממעלי הגרה כלל, מה יש להשיב? האם נקשה ערפנו ונחזיק בדעתנו לומר כי השפן והארנבת בימי משה היו ממעלי הגרה ושנו אח"כ את טבעם? והלא זה הוא דבר שאין לו רגלים; על כן לא נשאר לנו כי אם הספק שאולי הבהמות האלה הבלתי ידועות לנו בכירור, אינן אלו שאנו חושבים כי אם בהמות אחרות ממעלי הגרה ולא ממפריסי הפרסה; אבל אם נחזיק לומר שהשפן והארנבת הם באמת הבהמות שבאו לנו בקבלה,

כשיורה מה שיסופר לנו מתרגום השבעים ששנו תבת ארנבת מפני שאשת המלך נקראת כן (?) ונשער שמשוה השבן בין מעלי הגרה, מפני ששפתן העליונה היא בקועה ומתנענעת תמיד כמו שעושים מעלי הגרה כשהם אוכלים המאכל אשר העלו פעם שניה בפיהם, ושמועת הוא זה בידו, העל זה תגרע קדושת ספר תורתנו? האם בא משה ללמדנו חכמות טבעיות? כלום על זה שהישפן והארנבת אינם ממעלי הגרה ושהמשל שבחר משה לבאר הענין איננו ראוי, אבדה קדושת המצוה שצונו האל כ"ה למנוע עצמנו מאיזה מאכלות להרגילנו לתת גבול ומחסום למאויי הגוף ותענוגיו אם מצד בריאותו אם מצד קדושתו, כמו שנאמר בסוף הפרשה והייתם קדשים כי קדוש אני? יוצא מזה כי לא באה תורתנו הקדושה ללמדנו לא החכמות החיצוניות בכלל, ולא הטבעיות בפרט, כי אם אחדות האל ויסודי המוסר, ר"ל דרך ה' אשר ילך בה כל איש ואיש לטובת עצמו ולטובת כל האדם, ושמשוה רבנו אף כי גדול שבנביאים לא השיג בחכמות האלה אלא מה שידעו בהן חכמי דורו שהאל בחכמתו גזר שיגדל ביניהם, וראיה נוצחת על אלהות תורתנו וקדושתה היא שגם נביאי השקר שברבות העתים באו לגלות אמונה חדשה בעולם, כמו אמונת הנוצרים והישמעאלים, יסדו אמונתם על אדני פז מוסר ספרי קדשנו, ועשרת דברות האל אשר גלה לאבותינו על הר סיני הם נחשבים עתה בכל העולם כולו לאבן פנה אשר עליה נוסד בנין ישוב העולם והחברה האנושית. והלואי שככל חוקי תורת משה, גם במה שנוגע אל עניני אהוזת שדה או כרם ויוכל ושמיטה וכיוצא בהם, ילכו גם היום כל יושבי תבל, כי על ידם לא תהיינה עוד אסיפות ומרידות עם ברחובות קריה, כי לא יכלו אחרים לקבוץ על ידם אוצרות, בעוד שאין לאחרים לחם לאכול ובגד ללבוש, וטובות מרובות אשר הן כחלום עתה בעינינו, תתאמתנה ותהיינה למקור אושר ושלחה לכל באי עולם. ומי הוא זה אשר לא יצחק על פני הגאים האלה אשר ירוממו המוסר הנוצרי בדבר חדש ונשגב ולא יעיד בפניהם, וישתיקם בדברי המשורר «אם דת נביאי שוא על גליון כתבו, הטוב והמועיל בה מן העברים גונבו»¹ ואל מענות שוא המקשים לאמר שבתורת עין בעין היא אכזריה, ושעוברי מצות רבות אפילו קלות בעינינו חייבים מיתה מן התורה נוכל להשיב, כי חז"ל נתנו על פי הקבלה ובסיוע הכתובים גדרים וסינים כל כך מרובים לפני גזירת מיתה בית דין, שיש לומר כי גם אם פעמים רבות כתובה היא בספר תורתנו, לא נגזרה כי אם פעם אחת מני אלף בבתי דיננו, ועדות על זה מאמר התלמוד סנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה

¹ הלא הוא כבוד מורי ורבי כטהריר מרדכי בר כטהר"ר פינחס אשכנזי מ"צ בעיר טריאסטי כשירו היקר לכבוד התורה נדפס על ידי כסוף ספר יליד כנורי.

נקראת חבלנית.¹) מכל זה שאמרנו נראה בכירור שבני ישראל בלי הפסד אמונתם יכולים להניח כל מה שדעת האדם גלתה והראתה עד עתה במופתים בלתי מסופקים בעיני החכמות הטבעיות וכל מה שתגלה ותראה לדורי דורות, כי כל חוקת הטבע כבר נודעו לכוראם כשגלה מצותיו ותורתיו לבני אדם, ואי אפשר לו לומר ולצוות דבר שהזמן או המקרים יכחישוהו. וזה גם כן אות ומופת שהאמונה הישראלית תחת דגל תורתנו הקדושה שהוא דגל החרות והאהבה עתידה להיות לאמונה לכלל כל האדם בעת שיעלה רצון לפני הכורא יתברך שמו, כמו שהוא הכמיה לנו על ידי נביאיו וכמו שאנו רואים בעינינו, כי האמונות החדשות המפורזות בין העמים היותר שלמים בדעת ובחכמה, ר"ל האמונה הנוצרית עם סעיפיה והאמונה הישמעאלית, אינן כי אם בנות ותולדות אמונתנו. אך נואיל לשנות עוד הפעם כי כל זה שאמרנו הוא על דברים ומקרים טבעיים הידועים ומבוארים לנו על ידי ראיות הנדסיות ובלתי מכחישים עיקרי אמונתנו ודברי המוסר האלהי הנשגב המסור לנו בספרי קדשינו; אבל לא על מה שהמתפלספים השבו למצוא על ידי הגיוניהם המיוסדים על מופתים בלתי מוכחים כי אם על הכח המרכיב ציורים שלהם. על כן יש בידנו להניח בלי שום ספק כלל, כי לעולם לא היה יכול לעלות על דעת איזה בית דין של ישראל להעניש או לאסור כבית האסורים את החכם גליליא' על אמרו, כי כדור הארץ סובב את גלגל החמה מפני שהסברא הזאת מתנגדת למה שכתוב בספר יהושע, 'שמש בנגעון דום', המורה על תנועת השמש סביב לארץ. אם על ה' עצמו ביה כתוב יד ה' פי ה' ואמרו דברה תורה כלשון בני אדם, אינו דין שאף אם היה יודע יהושע שהשמש עומד וכדור הארץ מתנענע סביבו, היה אומר כן כדי שיבינו בני ישראל את דבריו וכמו שאומרים גם אנחנו עוד היום אע"פ שהפך דברינו הוא אצלנו אמת ויציב? ועל אחת כמה וכמה היה לו לדבר בסגנון כזה, כיון שבימיו השבו כולם שכדור החמה הולך ומקוץ סביב גלגל הארץ? ובכירור אנו יודעים כי בשעה ההיא לא עלה על דעת יהושע ללמד את העם מחכמות הטבע מה שהוא בעצמו לא ידע באופן שיהיה מוטל עלינו להאמין באמונה שלימה בדבריו אלה, כמו שמוטל עלינו להאמין בתוכחותיו כשאמר לעם שאם יעזבו תורת ה' תבאנה עליהם צרות רבות וכיוצא בזה. בלי ספק אין מצב מי שאומר לא עמד גלגל השמש שכבר עומד היה, אבל כדור הארץ עמד במרוצתו, כמצב מי שמכחיש כל הספור כולו; שזה מן המפקורים אבל הראשון לא כן. מפני שדבריו לא יכחישו את הנס כלל. וגם חז"ל לא השבו את המופת הזה כדבר מופלא חוץ מן הטבע, כמו שנראה ממה שאמרו שלשה עמדה להם חמה, משה, יהושע

¹ ועיין על זה ספר החינוך סימן ע"ה ע"ו ע"ה.

ונקדימון בן גריון, ועל כן נוכל להניח שאולי חשבו שפלא זה אירע בדרך טבע, עד שאפשר ליחסו גם למשה אף על פי שאין לנו שום ראיה על זה מספורי התורה, ולומר שנתחדש גם כן למי שבודאי לא היה חשוב כל כך לשבת במדרגת משה ויהושע. ואמנם חשבו רבים שביום ההוא אירע לקוי השמש שהדבר היה ידוע ליהושע שהראתו לבני ישראל כדבר פלא למען יאזרו חיל וירדפו אחרי אויביהם עד החרמה; וזה גם כן אפשר, אבל אין המקום כאן להאריך. לחכמה אין קץ ולמצעד שלימות האנושי אין גבול, וזה יוכל להביאנו לחשוב כי מן הקושיות היותר עצומות שאין עתה בידינו להתירן, אולי מקצתן נתירן בעזר האל בחלוף הזמן, ומקצתן תגלינה לעינינו כהיי נצח בהפרד נפשנו מגופנו אשר הוא לה עתה למכשול, אבל שלא נתן לנו רשות לומר על שום דבר כמה שנוגע אל עניני הטבע שלא יהיה לעולם. אחר כל מה שהואלתי לשום עד כאן לפני עין הקורא, אבוא עתה לחקור סברת חכמי הטבע האחרונים אשר חשבו, ובקשו גם כן להחזיק סברתם זאת על ידי ראיות ברורות כי כל הנבראים באו בדרך אצילות (teoria della selezione, Selectionslehre oder Lehre der natürlichen Züchtung) זה מזה, המין היותר שלם מן הקודם והדומה לו אבל הגרוע ממנו, עד כי האדם (homo sapiens) בא מן הקופים. ואיך נוכל להכריע הסברא הזאת עם ספור בריאת האדם הנמצא בתורה? ואם חכמות הטבע תצלחנה להחזיק על ידי ראיות ברורות ובלתי מסופקות כי הדבר כן, הנוכל להכחישו ביסודנו ההכחשה על ספור התורה בלבד? הלא די לנו כי אין בכח כל החכמות שבעולם להכחיש אפשריות היות הבורא וגלותו לנו תורתו הנשגבה ולהטיל ספק באמתתה? מה נועיל אם נקשה ערפנו לבלתי הניח בספרינו אפשריות הנשגבה בספורים או במקרים הנוגעים אל עניני חכמות הטבע או כיוצא בהן? — אבל נעיין עתה בעיון נמרץ סברא זו ונחקור אם באמת מתנגדת היא מכל וכל אל ספור התורה.

אדון הנביאים בספור בריאת הבהמות הודיע לנו שהקב"ה הוציאן מאין אל יש כבר חיות, כמו שנא' 'תוצא הארץ נפש חיה', ואולי הוכיח לנו על ידי זה כי שרש נפש הבהמות בארץ אשר ממנה יצאו, ושקיום נפשן אי אפשר על כן בלי היות גופן; ומהויותן תלמוד גם כן אחריתן ר"ל גוף ונשמה ביחד באו על הארץ וכיחד גם כן יכלו מעל פניה, כי נפש הבהמה היא רק כח מיוחד עם הגוף אשר אי אפשר לזה להתקיים בלי זה. לא כן נשמת האדם כמו שרמוז גם כן בספור בריאתו; הקב"ה צייר גוף האדם מקודם, ואחר כן נפח באפיו נשמת חיים, ולא מצאנו שום רמז לבריאת הנשמה הזאת, והכתוב מדבר עליה כעל דבר בפני עצמו, שאין היותו משועבדת להצטרפותו עם הגוף. והלא זאת ראיה ברורה כי המספר רצה ע"י זה להוכיחנו על אפשרות היות נפש האדם גם בלתי הגוף, כי אין ספק בזה כיון

שהבורא נפחה בגוף אשר לא היה מקודם ונוצר לכתחלה לקבלה! מכל זה יוצא כי דעת המספר ומחשבתו לעורר שכלנו על השארת הנפש אחרי מות הגוף, ולהורות לנו גם כן כי יתרוננו על הבהמות לא בא לנו מצד גופנו אשר הוא כגופן עפר מן האדמה, אבל מצד נשמתנו, אשר היתה כבר אצל הבורא קודם התחברותה עם הגוף. וגם כאן מבריות האדם תלמוד אחריתו, רוצה לומר שהגוף ישוב אל האדמה אשר ממנה לקח, והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, כל זה יוצא מספור בריאת האדם, ומכל מקום דברים אלה נלמדים ממנו כמו שהוא כתוב בספר בראשית אף אם לא נאמין שהדבר כן, מפני שהספור מתנגד לחכמת הטבע כמו שאמרנו, מה שעד עתה לא הוכח בכירור.

ואמנם אם נחקור הנחת חכמי הטבע האומרים כי גם בצמחים יש כמין נשמה, ושמהם בדרך אצילות באו הבהמות היותר גרועות, ומאלה במשך אלפי שנים היותר חשובות ומעולות עד כואנו אל האדם, יש להעיר כי כל הכנין הזה נבנה על מה שנמצאו תחת שטחי האדמה איזה שלדים ממיני בהמות אשר אינן עוד בין החיות, ובהן נכללו תכונות ראויות למינים שונים וחשבו חכמי הטבע שמאלה נתפרדו ברבות העתים שני מיני בהמות, האחד בתכונות אלה והאחד פתכונות האחרות. ואף אם אין בידנו להכחיש התנחה הזאת, נוכל להשיב כי גם אין בידם להורות בלי ספק כי הדבר כן, כי יש בהמות גם בין החיות אשר בהן מתכונות המין הקודמן ומהמין הבא אחריהן; דרך משל האורניטוריונקו (*Ornithorhynchus paradoxus*) שיש בו מתכונות בעלי חיים היונקים ומתכונות העופות כי צורת פיו כפי העופות בלי שנים וכן צורת נקביו התחתונים בעוד שהוא יונק את ילדיו ומוציאם חיים גם אם בלתי שלמים לאויר העולם; ויען כי המשלים האחדים אשר נמצאו עד עתה מן השלדים האלה, ובפרט בהיותם כולם שלדי בהמות יותר מעולות, אינם מספיקים ליסד עליהם הסכמה בלתי מסופקת, יש להניח כי שיוכים הם למיני בהמות שנאבדו מכל וכל מעל פני האדמה. ונוסיף עוד לומר כי גם אם אין להכחיש שיש בין כל היצורים בעלי כלים (*organico, organisch*) והם הצמחים והבעלי חיים, קשר מה מצד המריוחה, אין דרך לפרש ביאת הצמחים היותר גרועים מכה עצמם מן הדוממים כי אין אנו יודעים שום התחברות בין הדוממים אשר אינם כי אם עשת המרי ובין היצורים בעלי כלים שהם גם כן בעלי חיים, כי גם הצמחים חיים ומתים אוכלים ושותים שואפים רוח ומוציאים צואתם ויש למעולים שבהם בלי המשגל ואולי גם לגרועים, רק שעד עתה לא הכירום חכמי הטבע בכירור. וכמו שיש בין הדוממים ובין בעלי הכלים חבור הוח עמוק עמוק ורהב ידים שחכמת האדם לא תוכל למלאותו, כן נמצא בור אחר עמוק ורחב ממנו בין הבהמות היותר מעולות ובין האדם

אשר גם בהיותו בעל אברים, ובוה יש לו קשר והתחברות עם היצורים הגרועים ממנו, יש לו תכונות מצד נפשו הבלתי נמצאות בהם, ומפני שהתכונות האלה רוחניות הן ואין רשמש ניכר בגוף אחרי המות, אי אפשר לנו להפילן תחת הושינו לפשפש בהם כאשר אנו עושים עם חלקי זאברי הגוף. ודע כי בין כל השלדים שנמצאו עד עתה תחת שטחי האדמה אין שום אחד הראוי להיות לקשר בין הבהמות ובין האדם וכל שלדי האדם אפילו היותר קדמונים שנמצאו, מסכימים הם מכל וכל עם שלדי בני דורות אחרונים אף אם מדתם ועבים לפעמים יגדלו; ואין להתפלא על זה, כי גם בין החיים יש בני אדם הנראים כענקים לערך אחיהם הקטנים מהם.

ואין ספק כי כל מה שהוא חומר נברא במאמר אחד כמו שנראה גם כן ממה שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ומשמעות הכתוב שנברא החומר שממנו נתהוו במשך הזמן השמים והארץ וצאצאיה, והחומר הזה נתהפך כמה פעמים, רצוני לומר פעם נתחברו איזה מחלקיו יחד ופעם נפרדו איש מעל אחיו ועל ידי המאורעות האלה באו כל היצורים הנמצאים עתה על הארץ. דרך משל, אחר זמן מה, נתן האל בעשת החמרי הכה להפריד ממנו הרוח המחיה והרוח הממית ומערוכם בא הרקיע; כן אחר זמן נתן כח במים שנאספו כולם למקום אחד ותראה היבשה; ואחרי כן נתנו בחומר התכונות אשר עשותו הגון להיות לצמח, וכן להיות לבעלי חיים והם השרצים והדגים העופות והבהמות ולבסוף האדם והבריאה עצמה איננה כי אם התהפכות החומר על ידי הכה הנכנס בו לעשותו עלול לקבל צורה חדשה, וזו היא הוראת הפסוק ותוצא הארץ דשא וכו' תוצא הארץ נפש חיה וכו' ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וכו' להורות כי החומר תמיד הוא הוא, רק צורתיו שונות מפני התכונות החדשות שנתהפכו בו. וגם אין צורך להניח שהצורות החדשות ר"ל הנמצאים החדשים נתהפכו בפתע פתאם, כי אם במשך אלפי שנים כיון שאין לתכת יום בספור הבריאה הוראת המשך כיצד שעות, כמו שהזכירנו כבר על זה רבותינו. גם אין ראוי לומר שכל בריאה ובריאה היא פעולת הכורא בפני עצמה, כי רק האדם חושב ומוציא אחר כך מחשבתו מן הכה אל הפועל, לא כן הכורא שמחשבתו היא כבר פעולתו וכל מה שהוא חשב לעשות כבר היה במחשבתו בזמן אחד, כי אין לפניו לא זמן עבר ולא זמן עתיד כי אם ההווה בלבד.

ונשוב עתה לחקור בריאת האדם מצד גופו ומצד נשמתו. כמו שחשבו אחרים שאדם וחווה היו יפי תאר ויפי מראה עד מאד, חשבו אחרים שהדבר בהפך, ושהאדם הראשון היה מכוער ורע המראה; וגם יש מרבותינו ז"ל שיחסו לו שני פרצופים בגוף אחד שנתפרדו אחר כך לשני גופים כמו שהתורה מספרת בבריאת חווה, עד כי כל

אחד היה ליציר בפני עצמו זכר ונקמה. יש גם מי שחשב שהאדם הראשון בעת בריאתו היה דומה כל כך לבהמות, עד כי גם זנב היה לו. ועתה נשאל: אם נצייר בדעתנו אדם יערי בשפל חסרון דעתו ערום ובעל זנב מוציא מפיו הברות טבעיות אבל לא מדבר, וצפרניו ארוכים ושער ראשו וזקנו מרובה ופרוע, והוא אוכל עשב לשבע נפשו, מה הפרש יש מצד הגוף בין אדם כזה ובין הקופים? באמת נוכל להניח שיש לחלפם זה עם זה, ושזהנחה כי מצד גופם דבר אחד היו, לא בלבד איננה רחוקה כל כך מן המציאות עד שתצטרך להכחשה גמורה, אבל היא מסכמת עם השכל עם קבלתנו על מצב האדם הראשון ועם ספור התורה, ונוכל לומר גם עם מה שאנו רואים בעינינו כמו שאירע כמה פעמים לבני אדם שנשארו כמשך שנים רבות עזובים ונפרדים משאר אחיהם וחיו ביערים חיי הבהמות, וכמו שקרה גם כן בלי ספק אולי על ידי חלי גם לנבוכדנצר לענש גאותו. וראיה אחרת שיתרון האדם על הבהמות איננו מצד גופו זאת היא, שנוכל למצוא בהן שלמות החושים והאברים יותר ויותר גדולה ממה שהיא באדם. דרך משל, אין בשום אדם חוש הראות כל כך שלימה כמו בבהמה הנקראת בלע"ז lince Linx והיא מן החיות, וכן חוש הריח כמו בכלב, וחוש השמיעה כמו בארנבת, וקלות המרוץ ככצבי, וכח האברים כבאריה, וכח התעכלות המאכל כבבת היענה וכן רבים, בעוד שעל ידי כח שכלו עלה למעלה למעלה ממדרגת שלמות הבהמות גם במה שנוגע אל העיניים האלה, כי ע"י כלי המנדיל והמקריב (telescopio e microscopio) ועל ידי קו המוליך הקול (telefono) הוא רואה ושומע מרחוק אלף פעמים יותר מהן, וכן ע"י מרכבת האד הוא רץ יותר מהצבי וכן כולם. יוצא מזה כמו שאמרתי, שלפע"ד אין במה שסיפר לנו משה ובמה שקבלנו מרבותינו על האדם הראשון שום מעצור להניח שמראהו היה כמראה קוף; ושבמה שניגע אל חושיו ואל אבריו האדם נופל מהבהמות בעינינו הרבה. וקודם שנבוא עתה לחקור הוית נשמת האדם ותכונותיה נואיל גם כן להעיר, כי גם מה שחכמת אדמת עפר (Geologia) וחכמות הטבע הורונו על הוית אדם קדמון (Homo prae-historicus, Preadamita) אינו מתנגד מכל וכל לספור התורה. ואמנם בריאת האדם סופרה לנו שתי פעמים, פעם אחת בעת הששית אחר ספור בריאת הבהמות ופעם שניה בעת השביעית עם פרטים אשר לא נזכרו מקודם; ואם נניח כאשר אמרנו למעלה (ובדבר הזה אין שום ספק) שימי הבריאה הם עתים ארוכות אלפי שנים, נמצא שאולי האדם הקדמון הוא הנברא בעת הששית¹, והויתו מוכחת ממה שבחיק האדמה תחת שטחיה העליונים נמצאו

¹ כמו שהעיר מורי ורבי כמה"ר משה יצחק אשכנזי בספרו היקר "הואיל משה" הערות על התורה.

שיורי בהמות שבטלו מן העולם הזה מכמה וכמה אלפי שנים, וכיניהם תמצאנה גם עצמות אדם וכלי אבן ומעשה אורג המורים שמין האדם היה חי על האדמה אלפי שנים הרבה קודם למה שיוצא מספור משה; וכבר העירתי למעלה שהמנין שאנו מונים לעת עתה (בלו תכלית הדיוק) הוא מהעת השביעית, ר"ל מכריאת האדם הספורי, עת הולכת ונמשכת עוד היום; ואם האדם בן העת הששית הוא הקדמון, האדם בן העת השביעית הוא הספורי (Homo historicus), אשר מכריאתו מתחיל מנין השנים שאנו רגילים לומר מכריאת העולם, וההפרש ביניהם הוא מדרגת שלימות שכל השני היותר מעולה על מדרגת הראשון, וגם כן איזה שניו תכונותיו; כי בעוד שהאדם הקדמון לא אכל כי אם יבול האדמה, נפן לשני גם בשר הכהמות לאכלה מה שתורה גם צורת שניו, אבל מכל מקום ההפרש היותר גדול הוא בתכונות נפשו, שבמשך כמה אלפי שנים נתהפכו, ורבתה חכמתו ויהי לאיש משכיל ונכון, ואולי זאת כונת הספור ויפה באפיו בלי להניח שנברא מהדש, כי הכריאה ר"ל הוית מינים חדשים, הדלה מכל וכל בעת הששית ודוק שבספור הראשון הוא אומר "ויברא", ובספור השני אומר "ויצר" ואין צורה מעולה מצורה ורוחנית הבאה לו לאדם מצד התהפכות תכונות נפשו. ועתה נחקור הוית האדם מצד נשמתו לרגל דתי הטבע הנאמנות, אשר אין איש מדע אפילו המאמין שבמאמינים שיעלה על דעתו להכחישן או להטיל בהן ספק.

כבר הורנו חכמי הטבע הקדמונים שאין ככה שום אדם ולא ככה הטבע עצמו האפשרות לשנות היסודות (elementi, Elemente) ותכונות הנופים, כי התכונות האלה לא באו להם דרך קנין, אבל הן איכות פרטיות לכל גוף וגוף ר"ל ליסודות שמהם הוא מורכב. והאמת הזאת ראו בעין שכלם גם רבותינו ז"ל בספרם הדברים שנבראו ערב שבת בין השמשות, ורצו במאמר ההוא להניד לנו בדרך העברה, כי כל הנסים ר"ל המקרים חוץ מן הטבע או נגדו שאירעו בעולם מעת בריאתו, היו מוכנים כבר מזמן הבריאה, ושהבורא היודע כל מה שעתיד להיות עד סוף כל הדורות, בקבעו דתי הטבע, קבע גם כן מאז שבזמן פלוני ובמקום פלוני יתאמת פלא זה או זה, ובכך הנסים אינם עוד נסים, כי אינם עוד חוץ מן הטבע, אם הטבע עצמו נעשה באופן שאחר זמן מה, כיוצא מן הכלל, יוליד הפעולות הפרטיות הנראות לעינינו כפלאים. ויש עוד להוסיף כי באמרם עוד "אף צבת בצבת עשויה" רצו לרמוז כל מה שתקנו גם האחרונים, שכל מציאות בני אדם, וכל מה שהיה ושיהיה תחת השמש בענין הזה, כבר הוא צפון וגנוז מן הבריאה בכחות הטבע ובתכונות נשמת האדם ובכח התהפכות שכלו. ועתה שאנו יודעים כי הדבר הזה הוא אמת ויציב, ושכל החכמות הניחוחו והכירוהו, לא יוכל לפול בלב איש להכחישו או להתנגד לו. דרך משל, אין ספק שהיסודות האמתיים בלתי מורכבים

הם, ובהיות זהוב אחד מן היסודות לא יפול עוד בלב שום אדם להוציא מגופים שונים על ידי חבורים וצרופים, כמו שבקשו לעשות חכמי האלקימיה ולא הצליחו. גם ידענו עתה כי בהיות לאל ידנו להפריד היסודות אשר מהם הגופים המורכבים חוברו, אין בכחנו תמיד לחברם שנית יחד להוציא מהם הגופים כבראשונה, ומכל מקום אין בידנו לצמימות להוציא היסודות על ידי תולדות או לתקנם כי אינם עלולים לכך, והברזל, והכסף, והגפרית, והאד המיחה, והממית, והמוליד מים, והפחמי, וכיוצא בהם כשהם מזוקקים מכל עירוב גופים זרים, הם תמיד שוים; וכשם שאי אפשר להקנות לגופים בכלל תכונות אשר לא נוסעו בהם מראשית היותם, כן אי אפשר לשלול מהם התכונות הטבעיות שלהם; על כן לא יאבדו המים לעולמים תכונתם להיות נגרים, וכח ההתפשטות והצטמצמות לא ישובת באד, וכן כלם. ואם נבא לדבר על הצמחים נראה שאין ביד האדם עם כל השתדלותו, לשנות הזרעים באופן שיתנו פרי אחר, כגון הגפן שתוציא אגוזים, והתפוח שיוציא ענבים, וכיוצא, אבל בהיות הצמחים מצוים מעולים מן הדוממים עלולים הם לשלמות יותר מהראשונים, ובעבוד אדם את גפנו בהשתדלות גדולה, יוכל להשיג ממנו ענבים יותר משוכחים וגסים, אבל לא שום פרי אחר כי אם ענבים, בעוד שאין בידנו לעבוד האדמה או לעשות שום מלאכה אחרת להוציא ממנה ברזל יותר קשה או זהב יותר מזוקק. ואם ירכיב אדם שני מיני נטעים ביחד, מה שאי אפשר כי אם מין במין הדומה לו, או ההרכבה לא תצלה כלל, או גם אם תצלה אין בזרע הפרי המורכב כח להוציא נטע אחר לקיים המין המורכב. ואם נבא מן הצמחים אל בעלי חיים, נראה שאין דתיחם שונות משאר הגופים. בהיותם מצוים יותר מעולים מן הצמחים, עלולים הם גם כן לתקונים יותר גדולים ויקרים בפרט מצד גופם, כי תקון נשמתם ר"ל מה שהבהמות יכולות ללמוד אינו נחשב למאומה; אך אין בכח אדם לשנות טבעם וזבניתם, כי על פי חוקי הטבע, יוכלו כחות הגופים ותכונותם להתהפך, אבל אי אפשר להקנות לשום גוף תכונות חדשות אשר לא היו בו מעולם; כי כאשר אמרנו, כל מה שיוכל להשיג, כבר היה בו מטבע. ואם נרכיב שני מיני בהמות, מה שאי אפשר כי אם במינים אחדים מהיותר מעולים, או לא יעשו שום פרי, או אם יעשו לא יוכלו המצוים החדשים לקיים את המין, כפרדה זו שאינה עושה פרות. וכשם שהאדם הוא המצוי היותר מעולה ומשובח, כן הוא עלול לתקונים גדולים ונשגבים; ולהפך הבהמות, התקונים האלה היקרים, הם מצד נפשם, בעוד כי תקוני גופם כאפס וכאין נחשבו לערך תקוני נשמתו. מכל זה נוכל לגזור אומר שאם כחות מצוי אחד נתהפכו במשך הדורות עד בואו אל מדרגה יותר מעולה בסולם השלמות, זו היא ראייה כי מראשית היותו הטבעה בו האפשריות לעלות אל המדרגה ההיא ונוסעו בו הכחות הצריכים לכך, על כן אם המין האנושי בא

בדרך אצילות מן הקופים, מוכרחים אנו להניח כי מין הקופים אשר ממנו בא האדם, לא היה כשאר מיני קופים, כי אם מין בפני עצמו אשר נוסעו בו מראשית היותו כל התכונות הראויות לעשותו למצוי בעל שכל ותבונה, וזה נראה גם כן ממה שגדול כים החפוש בין הקוף היותר שלם או בין הבחמה היותר מלומדה ובין האדם היערי היותר הדיש וחסר לב היושב עוד היום במדרגה היותר תחתונה בסולם השלמות.

וגם שיורי מעשי ידי האדם הקדמון הנמצאים תחת שטחי האדמה העליונים יוכיחו חכמתו, כי אין עתה בבחמות, אחרי כמה אלפי שני היותו, מי שיוכל לעשות או לחשוב מה שהוא כבר חשב ועשה בימים הקדמונים ההם. ואם נניח שהתכונות ההן שעל ידן נעשה המין ההוא עלול להגיע אל המדרגה העליונה שעתה השיג, הן תכונות הנפש בכלל והדעת בפרט, אשר היא בתוכנו כקרן מן האור העליון, ונניח גם כן שהתכונות האלה בראשית היות המין האנושי היו צפונות בו, ונתהפכו לאט לאט במשך הדורות, נבוא אל גמר משפט שהאדם הקדמון גם מצד גופו גם מצד נשמתו כמין קוף היה, אבל מין קוף פרטי נבדל ונפלא מכל יתר הקופים, מפני שביב האור הגנוז בתוכו הראוי לעשותו מה שהוא עתה. ודבר זה לא יוכל להיות אם התכונות האלה לא היו נטועות בו מיום היותו על האדמה, כמו שאנו רואים כי יתר הבחמות אשר אינן בעלות תכונות אלה, תשארנה תמיד במדרגתן השפלה כמו שהיו לפני כמה וכמה אלפי שנים.

ומה יש להקשות על כל זה מצד ספור התורה? לפע'ד שום דבר, ועל כן אם החכמות הטבעיות תצלחנה להוכיח במופתים בלתי מסופקים כי הדבר כן, אין בו שום התנגדות לא בלבד עם אמונתנו הקדושה אשר היא למעלה מכל המצאות החכמה ומכל הקרי לב בני אדם, אבל גם כן עם מה שספר לנו משה איש האלהים על בריאת האדם, וכל דבריו על מקומם יבואו בשלום.

ובאמת נוכל עתה לשאול לחכמי הטבע, וזיש עוד מין אחר בין הקופים המעותד להיות במשך השנים בעל שכל כבני אדם? ואם הדבר כן, מפני מה אין אנו רואים בכמה אלפי שנים שום חלוף המורה אפילו שמין שנוי בבחמות האלה? ואם כל הקופים המעותדים להיות למצוים שכליים כבר הגיעו למטרתם, ויתר הקופים ישארו לעולם במצבם, הלא יתן השכל שבמין שנתהפך במשך השנים לעצם שכלי היו תכונות פרטיות אשר לא תמצאנה במינים אחרים! ומה קרה לכל הבחמות ולכל המצוים שהיו בין הבחמות היותר שלמות שאנו רואים עתה בעינינו ובין בני אדם? ואם תמצא לומר שאבדו מעל פני האדמה נשאל מפני מה המינים היותר משוכחים ושלמים אבדו והיותר גרועים נשארו, מה שהוא נגד הטבע? אבל לא נאריך עוד על זה כי אין רצוננו לחקור סתומות הטבע ונסתרותיו, אבל להוכיח כי גם בהניחנו

אמונת האצילות על פי חכמי הטבע, מוכרחים אנו להודות כי לאדם השכלי, היו מראשית היותו תכונות משובחות ונשגבות מצד נפשו אשר עשוהו הגון לדעת את בוראו ולעבדו ולעלות על סולם השלמות מעלה אחר מעלה עד כואו לאשר הוא שם. ומי יודע אם אחר העת השביעית הזאת אשר אנו עתה בה, לא תבאנה עתים אחרות אשר בהן השכל האנושי בהתחכמו כמאד מאד, יוכל להגיע אל שלמות כל כך מעולה שאין מהשבתנו יכולה להשיג ודעתנו יכולה לסבול? למי גלה האל סוד בריאתו? האם יש גבול ליכולתו? והלא כל מה שאנו רואים ויודעים הוא כמר מדלי ומספיק בלבד להורות לנו כי יש דברים עד אין חקר שאין אנו יודעים עתה ושלא נדע לדורי דורות אם נוסף להשאר במצבנו זה. ואמנם כאשר השבו הקדמונים שגלגל הארץ עומד בטבורו של עולם ושכל הכוכבים לא נבראו כי אם לשמושה, היה מסכים עם השכל להניח שהאל נתן עליה בחיר ברואיו, אבל עתה שאנו יודעים שגלגל הארץ איננו כי אם אחד מן השניים בין כוכבי לכת סביב לשמש, ושיש כמה אלפי אלפים ורבי רבבות שמישים וכוכבים גדולים עליונים ועיקרים ממנה, האם נוכל להניח שכל העולמות האלה תוהו ובוהו בלי שום בריה שכלית? מכל זה יוצא לפי עניות דעתי שהמצאות החכמות הטבעיות לא תוכלנה להכחיש תכונות ומעלות נשמת האדם והשארתה אחרי הפרדה מן הגוף, ולא שום אחד מיסודי אמונתנו הקדושה, ושידיעותינו גם כמה שנוגע אל הענינים היותר קרובים לנו הוא מעט מוער ואינו כדאי בלי שום ספק ליסד עליו הנינונו אשר על ידו נכחש הטובות הנשגבות הבאות לנו מאמונתנו, מה שאי אפשר, כי כמו שאמרנו, האל יתברך בגלותו לנו תורתו תורת אמת, כבר ידע כל מה שימצא אדם על הארץ וקצב התחכמותו עליה. ואמנם היוכל אל לתת ביצוריו כח למצוא ראיות הנדסיות ומופתים ברורים שיביאוהו להכחישו? האם יוכל לנטוע בהם תכונות בעלות התחכמות ועלולות לשלמות, לתת אחרי כן מעצור להתחכמותן ומכשול לשלמותן ולהענישנו אם נלך בדרך אתם? ונוסיף גם כן לומר, שאם נלמוד באהבה ובחכמה ספרינו שנצרו לנו סברות אבותינו הקדמונים, נמצא פעמים רבות רמזים בהם דברים מסכימים עם ההמצאות והדעות החדשות הנראות לנו כמתנגדות לדעת קדמונינו על ענין מהענינים; ומוכרחים אנו, ועמנו גם מי שאינו בן בריתנו, להודות כי אמונתנו הקדושה לא עמדה מעולם במהלכה, ובלי שום שנוי יסודותיה, הסכימה עם מצב המאמינים בה בכל מקום ובכל זמן; ועל כן אנו רואים אחינו בני ישראל, בכל המקומות אשר הדיחם האל שם ונשוו שם לאהיהם תומכי אמונת אחרות, יושבים ראשונה במלכות הלמוד והמחקר כי לא היו בעולם כבני ישראל אוהבי הלמוד והפשים כל כך במחקרם עד שהגיעו רבותינו ז"ל לומר שבעים פנים לתורה, ושלא בשמים היא כי היא נתונה לנו למורשה והרשות בידנו לפרשה ולחקרה כפי ראות

עיני שכלנו. גם הורונו שכל החכמות וכל מנהגי חיי אדם הם תורה שאנו צריכים ללמוד, ושאפילו גם מן השמים לא יוכל להכחיש דברי בעל תורה וסברתו על ענין מהענינים, ומחשבותיהם ודעותיהם היו כל כך חפשיות ומגולות עד כי גם דעות האחרונים והנחותם על ענין זה, תוכלנה פעמים רבות למצוא סיוע בדבריהם. וזאת גם כן ראיה נצחת כי אמונתנו הקדושה מעתדה להיות אמונת כל באי עולם, כי ביושר מוכריה, בחזקת יסודותיה ובתמימות דעותיה לא תתן שום מכשול לפני התהפכות השכל האנושי ולמצעד שלימותו, ונכה גם האמת האהבה וההרות יוקם על מרומי החכמה והלמוד והחקור והעיון החפשי ולא על העבדות והסכלות ועל חסרון הדעת; והיא לא תפחד מפני מצעד שלמות האדם כי היא ראשיתו, היא השלמות עצמה, היא גלוי האמת האחרון והעליון, היא הנשגב בין מעשי האל, ואמתה וישרה הם חותמי אלהיותה ונצחיותה.

מאמר ב'

על ישוב הארץ בימים הקדמונים לפי ספורי התורה
ולפי דעות חכמי הטבע.

במעמקי הארץ כעשרים או שלשים אמה תחת שטחיה העליונים נמצאו במערות, עצמות מיני בהמות אשר לא תמצאנה עוד על פני האדמה כי נמחו מעליה בימי המבול, ועם העצמות האלה נמצאו גם כן עצמות אדם ומעשי ידיו ככלי זין וכלי בית מעשה אבן, וזה מופת ברור כי אולי היו בני אדם במערות ההן עם הבהמות, או לכל הפחות נסו עמהן שמה מפני איזה מאורע טבעי, אשר סגר את פי המערות וקברן. במשך הזמן וככה מאורעים טבעים שונים, ובפרט על ידי שטפי מים, עלתה שכבת חלקי אדמה על המערות האלה אשר היו בימים ההם פתוחות על פני הארץ, ותנה עליהם שטחים שטחים עד כי נסתרו מעין כל, ולא נודע עוד מקומן, ובדרך הזה יכלו השלדים ההם להתקיים מדור לדור, עד שאחר כמה אלפי שנים באו עתה עוד הפעם בגזרת הכורא לאור העולם. ממצב השלדים עצמם, ובפרט מרגבי האדמה שנשתטחו על המערות ההן והסתירו, גזרו אמר מביני חכמת אדמת עפר וחכמת בנין כדור הארץ, שהשיוורים ההם נמצאים שם כמה וכמה שנים לפני הזמן אשר בו, על פי ספורי התורה, החלו בני אדם לרוב על פני האדמה ונתפזרו אחרי כן עליה; ויען כי שלדים ושיוורים כאלה נמצאו לא בלבד באכרופא כי גם ביתר חלקי הארץ, וימיהם שוים, אמרו כי בני האדם נראו בעת אחת על כל פני תבל. אם הדבר כן ימצאו בו הכופרים סמך וראיה לדבריהם, כי שקר למדה לנו התורה בספרה לנו כי כל בני אדם צאצאי אדם הראשון ואשתו המה; כי לא יכלו יוצאי ירכם להיות בעת ההיא כל כך מרובים, להמצא על כל פני האדמה כנראה מן השיוורים שזכרנו למעלה אשר לכולם עת אחת; ובפרט לא היה בידם לבא בארצות אפריקא ואמעריקא הרחוקות כל כך ממושב בני אדם ובני נח, והנפרדות ממנו על ידי מקוי מים הגדולים, הלא המה הים התיכון והים השקט והאטלאנטיקי, וכל זה

מופת על אמת תורת האצילות המסכמת עם הוית בני אדם בעת אחת על פני כל הארץ.

ועתה מה נאמר? האם נוכל להכחיש הוית השלדים העומדים עתה לפנינו כאשר יראו עינינו וימישו ידינו, או לסתור אמתת חוקי הוית שטחי האדמה מעת לעת כאשר הורו לנו בעלי חכמות הטבע במופתים הנדסיים, באמרנו שוא ושקר המה; הלא ילענו לנו חכמי הדור, כי הדברים האלה אינם ציורי כח הדמיון או פרי הגות הלב שנוכל להכחישם, כי אם מעשים קימים ונאמנים הנופלים תחת החושים כאשר תראינה עיני כל. האם בהכחשתנו לבדה בלתי מיוסדה על ראיות עצמיות או שכליות נצלה להקנות אמונה לספורי התורה? אין ספק כי לא זו היא הדרך הישרה להגיע אל מטרתנו. ועל כן גם בדעתנו כי חסרון שלמות ואמתת איזה מספורי התורה הנוגעים אל המאורעות הטבעיים אשר קרו בימים הקדמונים, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, לא יוכל להמעיט גודל ערכה במה שנוגע אל האמונה כאחדות האל ואל הצד המוסרי אשר הם עיקריה ולהכחיש אלהיותה, כמו שאמרנו פעמים אחרות, חובה עלינו להשתדל ברוב עוז ותעצומות במה שידנו מגעת, להסיר כל מחלוקת והתנגדות בין ספורי התורה ובין המצאות החכמה, למען נאחזו בזה וגם מזה אל נניח נפשנו, הקשורה בקשר אמיץ בספר הקדוש הזה, אשר הוא דגלנו, דגל החכמה והחרות, דגל האהבה והאהבה בין כל יושבי תבל ושוכני ארץ.

ועתה נבוא לחקור בעה"ת אם יש ביכולתנו להסכים על הדבר הזה משפטי חכמת הטבע המיוסדים על אדני האמת הבלתי מתמוטטים, עם ספורי התורה, בדרך ישר ושכלי המקובל לאזן שומעת, בלי חזיונות שוא ילידי כח הציור אשר אין להם רגלים, למען לא יבוזו לנו המפקירים לאמר אין משגיחים בבת קול ואין סומכים על הנס.

כבר השבו רבים מחכמי הטבע כי כל חלקי היבשה הנודעים לנו עתה, ואין ספק אפס בלתי, היו בראשית הוית הארץ כולם מחוכרים לעשת אחת וגוף אחד בחצי חוג הארץ הצפוני, בעוד שהמים רובם ככולם, נאספו בחצי חוג הארץ הדרומי, וכן כתוב: "יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה, ויהי כן", ואחר כמה אלפי שנים נבקעה עשת היבשה ונפרדו הארצות, חלקן היותר גדול נשאר בחצי חוג הצפוני וחלקן ירד לחצי חוג הדרומי, ובמקום הפרידה נשאר איזה חלקים גדולים וקטנים והם האיים. ובאמת אם נעריך השפה המערבית לאמעריקא דרומית עם השפה המערבית לאמעריקא צפונית, נראה כי מקבילות הנח אשה אל אחותה, וכן תקבלנה השפה המערבית לאי גראַענלאַנד עם השפה המזרחית לאמעריקא הצפונית, עד כי נוכל להדביק בנקל כל החלקים האלה לעשות מהם גוף אחד,

ועשת אחת. כן אם נקריב השפה המזרחית לארץ איטליה עם השפה המערבית לארץ דאלמאציה, ואחר כן נקריב השפה הצפונית לאפריקא להדניקה עם השפה המערבית לאיטליה, וקצת שפתה המערבית עם השפה המזרחית לספרד, ונביא גם כן את הצי-אי דענעמארק בלשון הים אשר בין ארצות שוועדען ונארוועגען ונקריבן אל יבשת רוסלאנד, בעוד שנקריב גם כן האי אירלאנד אל השפה המזרחית לאי ענגלאנד, ונקריב הכל לשפה המזרחית התחתונה אשר לארץ שוועדען, נראה שכולן מקבילות אחת אל אחת, ושנוכל להכריע בנקל, שבימים הקדמונים היו לאחדים, כי הים התיכון והים המזרחי והים הצפוני כולם יתהלכנו למו, וכן הים השחור כי במקומו תבוא הצי-אי אזיאה הקטנה, ועל ידי זה כל הארצות האלה תהיינה לאגודה אחת. אם נקריב עתה גם את אי אוסטראליען לשפה הדרומית לאזיאה עם כל האיים אשר בין השפות האלה, ואחר כן נקריב השפה המזרחית לאמעריקא הדרומית, אשר אחרי הדבקה עם אמעריקא צפונית תהיה לשפה מערבית, עם השפה המזרחית לאזיאה עם כל האיים הקטנים, איי הים השוקט, והגדולים, איי מלכות יאפאן, נראה כי כל הארצות האלה תהיינה חוברות אשה אל אחותה, וחיבשה תהיה לגוף אחד. עתה אין ראיה נצחת, לא שכלית ולא טבעית לתכחיש התכרעה הזאת, כי גם אם נראה כי לא כל זוג שפה בשפה עולה יפה בצמצום, נבין כי בהנתק חלק ארץ מחלקה, ובהקרעה לקרעים רבים על ידי רעש או מראה טבעי אחר בפחו רב בעזות ובחזקה, קו הקריעה נשחת ואיננו מקביל עוד בדיוק עם חברו הנעתק ממנו. גם יודעים אנחנו בביורר כי רוב החרים המקיאים איש נמצאים בקו הפרודה שצירנו למעלה ובודאי לא יפלא בעינינו אם במשך אלפי שנים שפת הים תחליף מראה ותבניתה, כי יש כמה וכמה ערים אשר בלי ספק על שפת הים היה מושבן בתחלה בימי קדם, והנה הנן עתה רחוקות ממנה כמה מילין. אם עתה נחזיק בהכרעת זאת שכל חלקי הארץ היו בימי קדם ליבשה אחת כאשר אמרנו, נראה כי גן העדן אשר שם הניח הקב"ה לפי ספור התורה את האדם הראשון אשר ברא, הוא כמו באמצע כל היבשה, גם כי יותר קרוב לקצה הדרומי, כי אקלים החלק ההוא יבש וחס נעים וערב במאד מאד, וראוי והגון על כן בכפלי כפלים, לא בלבד לרבויו ולהצלחת המין האנושי, כי גם להצלחת כל מיני צמחים היותר משובחים על יפיו ועל טוב מעם פרותיהם, וכל מיני בהמות היותר מועילות לאדם מכל צד, שבמשך הזמן היו לו כל כך לעזר ולתועלת, עד כי עתה יש לומר שאין ביכלתו להיות בלעדיתו. ובאמת כשהחלו בני אדם לרוב, נתפזרו על פני האדמה בתחלה במדינות היותר קרובות למקומות אשר שם נתחוו המשפחות הראשונות, ואחר כן ברחוקות ממנו, עד כי במשך עשרה הדורות שמאדם ועד

נה, נתפזרו ונתפשטו כל כך, שכבר היו צאצאיהם יושבים גם בארצות אשר נתקו אח"כ ותהיינה לחלקים נפרדים. זה היה מצב פני הארץ כשהיה המבול מים על הארץ ומפני ההפכה הגדולה והנוראה הזאת הכאה עליהם כפתע פתאם, נסו בני אדם והבהמות עמהם למערות להנצל ממנה ושם נקברו. ואם תאמר שהתורה ספרה לנו כי מכל החי ומכל בשר באו אל נח אל התיבה, בעוד שעיינינו רואות כי נמצאו במערות, או קבורים תחת שטחי האדמה, או בקרח הנורא אשר בימי קדם עלה על פני הארץ, גם מיני בהמות אשר אינן עוד בין החיים, אישוכך כי אולי קרו ההפכות האלה לפני המבול עד כי הנהמות ההן כבר נמחו מעל פני הארץ לפניו, או כי מהמינים עצמם הכתוב מדבר ולא ממיני המינים, אשר איזה מהם כבר אבדו או עתידים לאבד ובאמת אין שום אחד מהמינים המעטים אשר אבדו בימי המבול או לפניו ואחר כן נמצאו שלדיהם, אשר יהיה חדש מכל כל, ומובדל כלה מהמינים אשר עודם חיים, עד כי נקל היה להגיד לחכמי הטבע בכיורור על כל שלד ושלד הנמצא, שהוא מיוחס למין הזה או לזה מהבהמות אשר עודן חיות, אף כי הוא גדול או קטן מהן, ויש לו איזה שנוי כמו קרן במצחו, או הבדל בין שיעור רגליו, או מספר שניו וכיוצא בזה, אך לא נמצאו שלדי בעלי חיים יונקים בעלי שש רגלים, או יונקים עפים, או עופות יונקים או כיוצא בזה, עד שיהיה אפשר להצדיק גמר דין, שכבר היה על הארץ מין אחד או יותר מינים הראוים להיות כקשר ומעבר בין הבהמות היותר מעולות ובין בני אדם ונמחו. ויהי המבול על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה, ולא יכול נח לצאת מן התבה כשנכלא הנשם מן השמים. מפני המים אשר נכרו על פני כל הארץ, ואך אחרי המשים ומאת יום החלו המים לשוב מעל הארץ, אשר לא יבשה מכל כל כי אם לתקופת השנה. יוצא מזה כי הבהמות אשר נמצאו שלדיהן בין במערות ארץ אברופא או תחת שטחיה, בין בכל יתר חלקי הארץ, נכנסו שם כשהיבשה היתה עוד גוף אחד. ואם תמצא לומר שהשוורים האלה נמצאו גם כן ברחוק גדול מן המקומות אשר מאומד הדעת היו שם מושבות בני האדם גם לפי הנחת, אישוכך כי כאולי הקרוב לודא, גרפו שטפי מים את פגרי בני אדם ואת פגרי הבהמות גם כן רחוק רחוק ממקום מושבם, וכאשר קלו המים מעל הארץ, עזבו על פניה, כמו שנמצאו שלדי דגים בראש הרים ויהיו שם לאבן. גם יש להכריע כי כשיצאו החיות הטורפות מן התבה ומצאו איזה פגרי אדם או בהמה, גרפום במערות אשר בחרו למושבן והניחו עצמותיהם שם, והשכל נותן כי אפילו על המאורע הקל שבקלים, אם לא נודע לנו דרך היותו בכיורור, בהתחזק כח ציורנו לפתרו ולהתירו, יתרחק פעמים רבות מן האמת הקרוב הקרוב אליו ויבנה כמה וכמה מגדלים הפורחים באויר אשר יסודתם בחררי הבל.

כשיצאו נח ואשתו ובניו ונשי בניו אתו מן התבה נתישבו בלי ספק סביבות הרי אררט אשר נחה התבה עליהם, ואם ההרים האלה הם הנקראים עוד היום בשם זה, מושבם לפי מה שביארנו למעלה, קרוב מאד למקום אשר בו נפרדו אחרי כן חלקי הארץ. שנתים אחר המבול הוליד שם את ארפכשדה, אשר בהיותו בן ארבע ושלשים שנה הוליד את שלח, בשלשים שנה לחייו הוליד שלח את עבר, אשר בהיותו בן ארבע ושלשים שנה הוליד את פלג, עתה פלג זה נולד באחת ומאה שנה אחרי יציאת נח מן התבה.

במשך מאה השנה שעברו בין המבול ובין יום הולדת את פלג פרו בני האדם וירבו על פני האדמה ויעצמו במאד מאד, ומהם נפצה כל הארץ, כי עזבו את מקום מושבם להתישב במדינות אחרות, וכזה השכל נותן שני דברים: האחד כי בני נח לא נתפזרו ולא נתישבו כל כך, מצפון לארץ אשר גרו בה אחרי המבול כי האקלים שם איננו חם כל כך, בעוד שבכל יתר הארצות החן הדרומיות, הוא ערב ונעים מאד, כי כולן נמצאו בהגורת כדור הארץ אשר אנו קוראים בשם הגורה בינונית במזג הקור והחום; והשני כי לא נתערכו בני שם חם ויפת זה עם זה, גם בעבור הקללה שקלל אביהם את חם, ואשר עליה הוא קנא בלי ספק באחיו, כי בה נתנו בניו להם לעבדים; אך נפרדו אלו מאלו, ובעוד שבני שם ויפת, אף אם לא נתערכו יחדו, נשאר מכל מקום זה אצל זה, וכן הוא אומר, יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם, ובהרו להם הארצות המזרחיות לארץ מושבם ונתפזרו שם, הלכו בני חם בדרך לנגדם בארצות המערביות ונתפשטו בהנה, ואם נתכונן כי בני אדם ארכו ימיהם בדורות ההם במאד מאד, והיו להם גם כן נשים רבות, ונוסף על זה כי בהיותם רועי צאן לא היו מקומות מושבם קרובים כל כך זה לזה כי אם רחוקים ביותר, עד כי בדרך זה יכלו גם מעטים מהם להתפזר ולהתישב על פני מדינה גדולה, כמו שאנו רואים עוד היום באיזה מדינות אמעריקא אויסטראליאה ואפריקא הפנימית, נוכל לקבל בלי מעצור ההכרעה, שבימי לדת פלג כבר נתאחזו צאצאי נח בחגורה ההיא רובה ככולה ממזרח שמש ועד מבואו, בני שם ויפת בארצות מזרח, ובני חם בארצות מערב.

ועתה בהיות זה מצב ישוב בני אדם על פני הארץ, נפלה בעת הולדת את פלג ההפכה הגדולה והנוראה אשר על ידה נעתקו הארצות זו מזו והשלכו מחצי חוג הארץ הצפוני אל הדרומי, ונפרדו ששה חלקי היבשה כמו שהם עתה לפנינו, וזו היא הוראת הפסוק, שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ. אם עתה נניח אמתת ההכרעה הזאת, סרו כל העכובים וההכחשות והותרו כל הקושיות, כי כנראה לעין, קצת כל חלקי הארץ היה מיושב בעת אחת בין לפני המבול בין

מאה שנה אחריו, כי צאצאי נח היו מפורדים על שטח אדמה כל כך גדול, שאיזה גזר ממנו נאחו אחר כך בכל פלג ופלג, כשנבקעה הארץ ותהי לחלקים רבים כאשר אנו רואים עתה בעינינו, ונקראו הפלגים ההם יבשות או חלקי הארץ. שלשה מהם נשארו קשורים זה לזה בחצי חוג הארץ המזרחי, כי ארצות אברופא ואזיאה לא נתפרדו כלל, וארץ אפריקא לא בלבד נקשרת היא באזיה על ידי לשון ארץ מצרים הנקרא איסטמוס של שאועס כי גם משפה מזרחית לאפריקא אפשר לראות ארצות אזיאה וכן להפך. אך חלק אמעריקא המושלך כולו תוך חצי חוג הארץ המערבי ונחלק לשנים, הציו לצפון והציו לדרום, נתרחק כל כך מיתר חלקי הארץ על ידי הימים הגדולים השקט והאטלנטיקי אשר הביאו מימיחה בתוכם, כי כל קשור וחבור נתבטלו לצמיתות בין יושביה ובין יושבי יתר חלקי הארץ. מבני חם נפרדו כל גויי אפריקא, ומבני שם כל גויי אזיאה המערבית, ומבני יפת חלקם פרו וירבו באזיה המזרחית בארצות הודו וצ'ינים, וחלקם נגרפו באמעריקא דרומית ומשם עלו לאמעריקא צפונית; ושארין הזאת נתישבו בני אדם בזמן מאוחר, נראה גם כן ממה שקריסטופולוס קולומבוס בגלותו ארצות אמעריקא, מצא בחלק הדרומי ממלכות גדולות וחשובות אשר יושביה ידעו דת ודין והנהגות מדיניות ונמוסיות, מה שלא היה כי אם מעט מוצר בחלק הצפוני.

ויש לכונן ולחזק ההכרעה הזאת על ידי ראיות אחרות שאוחיל עוד לפרש, למען יוכל הקורא להוציא משפטו משפט צדק עליהן. אין לכחש כי בכל חלק וחלק מחלקי הארץ יש מיני בהמות מיוחדות לו, או לכל הפחות שכימים הקדמונים היתה מושבן בו בלבד, ונתפזרו אחר כך גם בארצות אחרות, בעוד כי הבהמות הביתיות היותר מועילות לאדם נמצאות בכל חלקי הארץ ובכל המקומות אשר נתישבו בני אדם שם, ולדבר הזה יש פתרון נאמן ע"י ההכרעה הנזכרת למעלה, כי על פיה גם בעלי חיים השוכנים עם בני אדם אשר שמרום אצלם מפני תועלתם, נגרפו עמם בכל חלקי הארץ בעת הפלגתה. ואם נמצא בבהמות האלה איזה שנוי, הוא בא להן מפני שנוי האקלים אשר בו חיו עד העת ההיא, על כן יש מהן שבמושבן החדש הטיבו מצב טבען יותר ממה שהיה במושבן הראשון. כן אם נניח שבני אדם נתראו בעת אחת בכל חלקי הארץ בדרך אצילות, יש להתמיה ולשאול, מפני מה בחלק הזה מהרו בני אדם מצעדם בדרך כל החכמות והלמודים והגיעו בה אל מדרגה גדולה ורמה עד מאד, בעוד שבחלק אחר עודם במדרגה שפלה וגרועה ביותר, ולא עשו שום מצעד בדרך השלמות, מה שאין כן בצמחים וכבעלי חיים אשר הגיעו בזמן קצר על כל פני הארץ למטרתם ולהתהפכותם שלמה, ויש מהם יותר שלמים וטובים במקומות אשר יושביהם עוד פראים ונבערים מדעת, ואינם מתעסקים

בתקונם כלל, מאשר שוכניהם חכמים ומנומסים ומשגיחים גם כן בתקון הצמחים והבעלי חיים? וגם לשאלה הזאת יש תשובה לפי הכרעתנו באמרנו כי בעלי החיים הבלתי עלולים לשלמות כי אם מעט מזער מצד גופם, באו מהר אל הקצה האחרון לשלמותם בכל חלקי הארץ כבר לפני הפלגתה, ובאיזה מקומות הגיעו גם כן לשלמות יותר גדולה אחרי המאורע הזה, מפני שהאקלים אשר באו בו, היה יותר ראוי להתהפכות גופם מהאקלים אשר נולדו בו בתחלה, וכן בצמחים היותר נגבלים מן הבהמות מצד שלמותם. אך האדם שמחמת רך אבריו ותכנית כלי הושיו הוא בעל הרגשה גדולה עד מאד, ועלול ומעותד לא בלבד לשלמות גדולה מצד גופו, כי גם לשלמות בלתי בעלת תכלית מצד שכלו, הצליח לתקן עצמו יותר ובזמן קצר במדינות אשר בהן האקלים וכחי הטבע ושפע תבואות הארץ וכדומה היו בעוזרו רביו ומצעד שלמותו הטבעית, השכלית והמוסרית, בעוד כי במדינות אחרות בלתי טובות לו כל כך, הוא נשאר במצב יותר שפל, כי יתר הקור והחום וחסרון יבול האדמה ועכובים ומעצורים אחרים היו בעוצרו, וכגלל זה הושם גזעו וראשיתו במקום עלול ראוי וטוב לו ביחוד. על כן אין להתפלא אם בארצות האלה, התהפכותו, אשר כבר הגיעה למעלה רמה בעת הפלגת הארץ לחלקים רבים, הוסיפה לעלות חיש מהר, בעוד שבחלקים האחרים נשארה במדרגה שפלה, כי באמת יש ליושבים שם יתרונות על היושבים כאן. הראשון כי בעמים הנשארים במקומות ובאקלימים שנולדו וכבר הצליחו בהם, לא אירע שום שנוי בין מצד גופם בין מצד שכלם, והשני כי הקבלה על החמצאות ועל המנהגים ועל כל מה שנעשה עד היום ההוא לתקון החברה ולהטבת מצב אנשי נשאר אצלם, ועל היסוד הזה הוסיפו לבנות בנין שלמותם, בעוד כי אחיהם הנמצאים בחלקי הארץ שנקרעו, נמצאו אחר כך במעמד אחר, והרעו את מצבם בלי ספק, ואין כח דמיוננו יכול לצייר לנו הרושם שעשתה בהם התפכה הנוראה ההיא, והאימתה והפחד שנפלו עליהם כששמעו קול הרעש אשר הרעיד ובקע הארצות אלו מאלו, וכשהביטו את מקוה המים אשר הראה בפתע פתאם לעיניהם, והשקיפו על ראשם כוכבים אחרים מאשר ראו עד היום ההוא, והיום נהפך להם ללילה או להפך, וכן על זה הדרך. אין ספק גם כן כי בגודל יראתם ורעדם עזבו את משכנותם ונתישבו במקומות אחרים והוצרכו להתחיל שם מעשה התהפכותם מראשיתו; וכמו כן יש להניח שרבים מהם נסו לנפשם, בקרב הארצות, ונשארו שם אומללים ונפרדים מאת אחיהם, ושנוי האקלים והקור והחום החליפו את טבעם ואת צורתם, עד כי במשך הזמן מראיהם נשתנה מכל וכל והנם נראים לנו כצאצאי גזע אחר, וכל זה אחר מצעד שלמותם מאד מאד ממצעד שלמות האחרים הנשארים בארצות אשר נתישבו ונתהפכו שם בראשונה. ודוק

כי העמים היותר חשובים ומנומסים עמדו בימי קדם רובם ככולם במקומות אשר נהיתה שם הפלגת הארץ והם בחצי חוג הארץ המזרחי על שפת הים התיכון.

יוצא מזה כי על ידי ההכרעה הזאת הנוסדה על ראיות בין טבעיות ובין שכליות, יש להשוות ההמצאות החדשות עם ספורי התורה בלי שום הכחשה והתנגדות כלל, כי אלה ואלה על מקומם יבואו בשלום, וגם הוראת הכתוב שהוא הסתומה והקשה, היא עתה ברורה וצלולה לעין כל, כי בודאי הפלגת הלשונות או הפלגת הארץ למשפחות או לממלכות שונות כמו שהורו המפרשים, אינם מאורעים שיתהוו בפתע פתאם להצדיק שעליהם יקראו שם ילד הנולד להתמיד זכרם, ואין ספק כי הוראת מלת "בימיו" הוא ביום הולדו, כי אין השכל נותן שבראשונה קראו לנער באיזה שם אחר ואחר כן שנהו בשם פלג, וזה נראה גם מקין משת ואחרים שקראו אם שמם ביום הולדם על פי איזה מאורע, וכן לפלג, כי ההפכה הנוראה אשר על ידה נבקעה הארץ, ונתפזרו חלקיה נהיתה בפתע פתאום, והבעיתה את כל בני הדור, והיתה סבה שמיד קראו עליה את שם הילד הילוד, להתמיד זכרה בין צאצאיהם כי לה יאתה.

ואף על פי שאין כח לראיות המוסריות לחוכיה ולהכריע בדברים הנוגעים אל המקרים הטבעיים, מכל מקום נאמר גם כן כי באמת אם האמונה באחדות האל היא יסוד הדת היהודית, האמונה באחדות המין האנושי, לא בלבד אבן פנה היא לספרי תולדותינו, כי גם חשיבותה גדולה מאד מצד דתנו, כי החלק היותר חשוב ונכבד בכל דת ודת כעיקרי האמונה, היא חלקה המוסרי, וממנו, רוצה לומר מגאותו מטהרו ומתמימותו בדתנו, ניכר מיד שהיא עתידה להיות במשך הזמן דת כללית לכל יושבי תבל ושוכני ארץ, ביום אשר בו יהיה ה' אחד ושמו אחד.

עתה מכל ספרי קדשנו נראה בכירור כי כל נביאינו וגדולי עמנו האמינו באמונה שלמה באחדות המין האנושי, ובה התפארו, כי רק למאמינים בה אפשר להבין מצות האל "ואהבת לרעך כמוך" אשר היא גם כן עיקר מוסרנו כתולדה היוצאת מהאמונה באחדות המין. ואמנם כשאמר פעם אחת ר' עקיבא ואהבת לרעך כמוך כלל גדול בתורה הוסיף בן עזאי לאמר זה ספר תולדות אדם כלל גדול מזה (תלמוד ירושלמי מס' נדרים פ"ח דף מ'), וכונת דבריו כי אין טעם לראשון למי שאינו מאמין בשני. ואם בכל אמונתנו כי כולנו בני איש אחד נחנו, אשר היא מקור האהבה האחוה והשלום בין כל בני אדם, הקרובים והרחוקים, הלבנים והשחורים, המנומסים והפראים, כי שוים הם זה לזה בין מצד גופם בין מצד תכונות נפשם ואפשריות התהפכותן, ושוים על זה גם כן לפי מצב שלמותם, בין בחובותיהם בין בזכויותיהם,

יש כמה סבות אחרות אשר מקור השנאה והתחרות המלחמות והקטטות הנה, מה יהיה אם חכמות הטבע תצלחנה להוכיח כי בני אדם אינם שווים זה לזה ושיש לצאצאי גזע זה מעיקרם מעלות ויתרונות על צאצאי גזע אחר, ולא לה מומים ומחסורים לערך אלה? הלא יצא מזה משפט העמים המעולים והמנומסים לרדות על הפראים הנרועים והנופלים מהם לתת עול ברזל על צואריהם וגם להעבידם בפרך, כי לא לאחים נחשבו לחם, אך כבהמות נדמו? על ידי האמונה הזאת הכוזבת תנתקנה מוסרות החברה האנושית החזקות הקושרות אותה לאגודה אחת, נגד עיקרי הדת היהודית אשר היא מימי קדם קדמתה בשרת והכריזה ביסודותיה אחדות האל, אחדות המין האנושי, ואחדות האמת והמוסר.

ויהי ככלותי לחבר המחקרים האלה ואשא משלי ואמר:

אם לשמי שְׁמוֹ-עַד עֵינֵי אֲנִיָּה,
אם אֵל תַּחֲתִית אֲרַד עַד לֵב יַמִּים,
לֹא מִשְׁבְּחֵי שְׂדֵי רוּחֵי אֲנִיָּה,
כִּי סְבוּנֵי פְּלֵאי דְעִים תָּמִים.

מִה־מָאֵד כִּי חִשְׁבָה הָאֵל יְגִיָּה,
תִּתְמָה נִפְשֵׁי כִּי תַעַל לְמְרוֹמִים,
כִּי תֵשׁוּב בְּנַעֲוִיָּה אֵל אָבִיָּה,
לְשֹׁכֵת בְּסִתְרוֹ לְעוֹלָמִים.

וְאם נִפְשׁוֹת יְדִידֵי-אֵל מִמַּעַל,
לְמַעַן שְׁלוֹהַּ וְאֲשֶׁר תִּתְנַשְׂאָנָה,
שֵׁם שְׁעֲשׂוּעֵי-עַד לָהֶן יִנְעָמוּ.

מִי לֹא יִישֵׁר דְרָכּוֹ לְמַעַן יַעַל,
לִימִין עֲלִיוֹן, נִצַּח עֵינָיו תִּצְפִּינָה,
מִצְפוֹנוֹת לְעֵינָיו בְּשֶׁר נַעֲלְמוּ!

PEER AADAM

sive

de hominis praestantia commentatio

qua

ex libris divinis et rerum natura exponitur

quomodo genus humanum exstiterit

ac per orbem terrarum diffusum sit.

Amplissimo viro

MARCO MORTARA LEVI EQUIITI

illustrissimo Mantuano archisynagogo

semisecularibus sacris muneris eius

VICTORIUS CASTIGLIONI

TERGESTINUS

D. D. D.

TERGESTE

MDCCCXCH.

CRACOVIAE

in aedibus Josephi Fischeri.